

De Zuid-Holl. Melkinrichting en Broodbakkerij, Waldorpstraat, b. d. Rijsw. weg. Aan de Clientèle wordt in herinnering gebracht, dat in de maand December van ieder jaar 16 pct. wordt terugbetaald over het bedrag der gekochte Melk en 15 pct. over dat van het Brood.

DE DIRECTIE.

Abonnementsprijs per jaar.

Vrij aan huis of franco per post binnenland bij vooruitbetaling . f 1.50
Voor Oost-Indië en het Buitenz. » 2.50
Afzonderlijke nummers. . . . » 0.10

OOST EN WEST

Orgaan der Vereeniging.

Prijs der advertentiën.

Per regel . . . . . f 0.10
Dienstaanbiedingen 25 cents per geheele annonce.

Verschijnt alle veertien dagen.

REDACTIE: De 4de Commissie, aan welke de verspreiding van populaire kennis omtrent Oost- en West-Indië is opgedragen.

Mededeelingen of Ingezonden Stukken moeten worden geadresseerd aan den Heer G. E. V. L. VAN ZUYLEN, Voorzitter der Redactiecommissie, 7a Heerengracht, of den Secretaris, Mr. G. VAN SLOOTEN Azn., 43 Conradkade, beiden Den Haag.

Voor de Administratie en Advertentiën wende men zich tot de Uitgevers-Maatschappij „HET GEMEENSCHAPPELIJK BELANG” Haagpoort 4, Den Haag.

Het hoofdoel der Vereeniging is:

Het verspreiden van populaire kennis omtrent onze Indië onder gansch het volk en het bevorderen der welvaart in die gewesten, om zodoende en ook door het verlenen van onderlinge hulp, ware belangstelling en liefde te kweken tusschen Nederland hier en ginds.

De Vereeniging vestigt zooveel mogelijk, zoowel in Europa als in Indië, afdelingen, die te zamen met het hoofd-bestuur dit doel trachten te bereiken.

Om lid te worden, kan men zich persoonlijk of per briefkaart aanmelden bij een der afdelingen of aan het bureau in den Haag Heerengracht 4, dat iederen dag, behalve Zon- en feest-dagen, van 10-12 en van 2-4 ure open is.

Gewone leden betalen eene contributie van f 1.— tot f 5.—. Zij, die f 5.— en meer 's jaars, of f 100.— in eens betalen, zijn donateurs. De leden kunnen, zoolang er geene afdeling in hunne woonplaats is, kiezen bij welke afdeling zij zich willen aansluiten.

Aan de donateurs en aan leden die f 1.50 of meer contributie betalen wordt het orgaan gratis toegezonden.

Ieder lid wekke in zijne omgeving, zooveel mogelijk, anderen op om lid der Vereeniging te worden en geve daartoe dit blad na het gelezen te hebben aan vrienden en bekenden.

Mededeelingen.

I. Van het Hoofdbestuur.

De presidente van „Oost en West” die in het begin van 't jaar na het houden der tentoonstelling te Groningen, daár de grondslagen voor de stichting eener afdeling legde, is thans in het Zuid-Ooster deel van ons land in het belang der Vereeniging aan 't werk.

Door de praktijk bevestigd zij de telkens in onze vergaderingen en verslagen herhaalde stelling, dat persoonlijke propaganda het middel is, om zelfs hen, die voor het heil onzer Koloniën, tot een onverschillig waren, tot de overtuiging te brengen, dat meer kennis van Oost- en West-Indië een vaderlandsch belang is en zij, die na een duidelijk en warm betoog het streven der Vereeniging goed begrijpen, treden in den regel als lid toe, en waar een twintigtal leden vereenigd zijn, wordt al spoedig een Afdeling opgericht. Wij kunnen daarom het maken van persoonlijke propaganda aan al onze leden, die van het nut, dat onze Vereeniging kan stichten overtuigd zijn, niet genoeg aanbevelen; zij moeten trachten die overtuiging bij vrienden en bekenden over te planten. Propagandabiljetten, jaarverslagen en ook afzonderlijke nummers van ons orgaan zijn ook afzonderlijk aan vraag altijd gratis verkrijgbaar aan het bureau der Vereeniging Heerengracht 4 Den Haag.

FEUILLETON.

De inlandsche maatschappij.

(Vertaling uit CHALLEY-BERT: Java et ses habitans).

In de Javaansche maatschappij nu, kan men alleen bij het bestuur of door de godsdienst vooruit komen of zich handhaven. Een regent van oud adelijk geslacht b. v. heeft drie zoons te plaatsen. De een zal vroeg in gouvernementsdienst gaan om later zijn vader op te volgen, de andere zal de school en de moskee bezoeken en later misschien naar Mekka gaan om daar den priesterband te halen, later in het college der priesters en in het geestelijk tribunaal zitting te nemen; de derde kan, na de keuze zijner oudere broeders, niets anders doen dan trouwen, bij de familie blijven en hare goederen beheeren. Welnu, indien deze 3de zoon geen energie bezit om de knellende maatschappelijke banden te verbreken, zich op te heffen en de algemeene achting af te dwingen ondanks conventie en vooroordeelen, vervallen hij en al zijne afstammelingen op noelottige wijze van hun rang en zelfs van den adelstand: zij verliezen zich in de diepere lagen der maatschappij, waaruit de verdienste van een voorvader hen voor eenigen tijd heeft doen rijzen. Want deze maatschappij, die van den grond leeft, verwacht den landbouw. Bovendien toont zij minachting voor den handel, de industrie; zij kent geen wetenschap; zij heeft om zoo te zeggen

De studie der Ned.-Ind. versieringskunst.

De tentoonstelling, die onze Ver. „Oost en West” in de Gothische Zaal te 's Gravenhage heeft georganiseerd, belooft in velerlei wijzen vruchtbaar te zijn. Allereerst omdat getracht is een belangrijk onderdeel der inlandsche volkskunst nader tot het Hollandsche publiek te brengen. Ten tweede door het pogen een algemeen overzicht der Indische weefkunst saam te stellen, waardoor het begrijpen dier zoo bijzondere richting vergemakkelijkt kan worden.

Hiervoor werden verspreide en min bekende gegevens bijeen verzameld en gerangschikt. Vergelijkende studie werd mogelijk door de aanwezigheid van genoegzaam materiaal, waarvan een deel weinig toegankelijk was. Nieuwe, technische vormen konden aan het daglicht gebracht worden. Aldus is geleegd de grondsteen voor uitvoeriger behandeling!

Die arbeid is gepaard gegaan met steeds stijgende bewondering voor dat raadselachtige kunstgebied, ingewikkeld als een mystiek spinnweb, dat in schitterenden goudglans lokt tot ontwarring en verwarring. Waar het gelukte den goeden draad te vatten, bleef even dikwijls het zoeken onzeker. Raadsels bleven te over, zelfs voor hen, die reeds jaren zich met die studie gemoeid hadden. Alleen werd de zekerheid beslist, hier te staan voor een zeldzaam kunstgebied met nooit gedachte, veelzijdige schoonheid.

Die arbeid is ook gepaard gegaan met wrevel! In de uitgebreide, koloniale literatuur waren slechts enkele spaarzame gegevens te vinden! Weinig hadan het mooie vrouwenwerk opgebouwd uit geslachtsonaardige, grove, waardig gekeurd!

Zelfs van uitvoerig beschreven eilanden bleek het weven als artistieke uiting volkomen vergeten te zijn!

Wel terecht mocht in de N. Rott. Ct. 28 Juli 1901 Ia geschreven worden: „Flora en fauna worden kundig doorzocht, geologie en ethnographie uitvoerig bestudeerd. Maar de hoogste, menschelijke uiting dier eilanden, de versieringskunst, wordt meest vergeten! Er blijkt meer belangstelling te wezen voor de vormen der schedels dan voor de vruchten van het hersenwerk dier menschen, meer aandacht voor de kleur en lengte der bruine handen dan voor de dingen, met die handen kunstig gewrocht!”

Immers, het weven is van alle Indische technieken, het batikken uitgezonderd, nog het „beste” bekend! Het zou onmogelijk blijken van metaal, vlecht- en houtsnijwerk zelfs zooveel saam te brengen!

Nog minder van de ornamenteik, die onder dezen trophenhemel een grootere, rijpere betekenis heeft dan ten onzent!

Er zijn pogingen gedaan om in dat duistere gebied door te dringen, waarvan wij die van Europeesche zijde het eerst zullen releveeren. 1) In 1890 werd de eerste stap in die richting gezet. 2) En wel door een vreemdeling! Een Oostenrijker

- 1) Om plaatsruimte te sparen zullen wij slechts de voornaamste bespreken.
- 2) Prof. A. R. Hein, die bildenden Künste bei den Dayaks auf Borneo (Wien 1890).

geen letterkunde; hare godsdienst, vroeger met geweld opgedrongen, steeds met onverschilligheid beleeden, bestaat slechts uitwendig en is vol biggeloof; de maatschappij gevoelt slechts eerbied voor ambtelijke betrekkingen. Spreek hun niet van geld! O zij zijn er niet afkeerig van; wie weet beter dan zij het te verwisten? Van den hoogsten tot den laagsten zitten zij tot over de ooren in schulden en dit weerspiegelt zich in de gansche binnenlandsche politiek. Maar geld te verdienen met den handel? met woekeren? Dat is goed voor Chineezen. — Met industrie? Laat dat aan Arabieren over? — door te sparen? Het zijn Europeanen — en enkele Madureezen, die daaraan denken. Neen — geld waarbij je eer inlegt, geld dat je genot verschaft, dat is het geld, dat je van het Gouvernement verdient, of geld, dat je voor de belasting ontvangt.

Dat is het Credo; men tracht er eene verandering in te brengen, maar de evolutie gaat langzaam. — Ongeveer in het jaar 1851 stelde de Regeering voor inlandsche doctoren te doen opleiden.

Toen de school klaar was, wendde men zich voor leerlingen tot de residenten, die door tussenkomst der inlandsche hoofden, propaganda maakten onder de huisvaders.

De vaders hielden van scholen, van alle scholen, zij bekommeren zich niet om hetgeen er onderwezen wordt; maar zij weten, dat men er leert lezen en schrijven, en misschien komt dat lezen en schrijven hun zonen te pas als schrijvers bij het gouvernement.

moest aan het land van Rembrandt leeren, dat er nog kunst was in dat verre Indië! Een feit, dat nog hoender voor ons nationaal gevoel zou wezen als zijn boek het standaardwerk voor de kunst der Dajaks geworden ware!

Dat belooft het werk van Prof. Hein allerminst te zijn!

Geen deel der Indonesische kunst kan behandeld worden zonder algemeene kennis van het geheel. Dit deed Prof. Hein! Vandaar zijn vruchteloos worstelen om Chineesche invloeden in het Dajaksche maskerschild aan te wijzen, vandaar dat hem de sterke, Maleische invloeden op Borneo ontsnapen zijn.

Wie een kunstgeschiedenis der Dajaks wil schrijven, moet beginnen met zuiver te omlijnen het ornamentbegrip der Maleiers en der Dajaks, een noodzakelijkheid, die te moeilijker wordt door het feit, dat het grootste deel der Borneo'sche voorwerpen in de musea uit streken met gemengde bevolking komt. Dit groot verzuim ontnemt aan zijn werk een groot deel der wetenschappelijke waarde.

Nu deze auteur blijkens bericht N. Rott. Ct. 7 Aug. 1901 II zich voorbereid een kunstgeschiedenis van Sumatra te schrijven, zal hem zelf wel blijken, dat de verschijnselen door hem als *beslist-Dajaksche* getypeerd, ook in Bengoelen en in de Lampongs, ja zelfs op Atjeh voorkomen!

Ook is dit werk niet critisch genoeg behandeld. Om Indische kunst te leeren kennen en deze studie van *practische* waarde te doen zijn, is constateeren alleen niet voldoende. Er moet getracht worden naar logische uiteenzetting, verklaring der verschijnselen, naar duidelijke definities. Geef een bestuursambtenaar op Borneo het geproduceerde *W. F. L. Z. J. er. uit. leeren.* dat waarde bezit; het zal hem echter niet brengen tot nader begrijpen en mogelijk veredelen!

Eén feit is door Prof. Hein op uitnemende wijze geconstateerd: de groote schoonheid der beschreven voorwerpen. Hij was de eerste, die deze voorname eigenschap openlijk bewonderde! En daar wij, Hollanders, het liefste naar vreemde monden luisteren en die veelal het geloofwaardigst achten, werd zijn meening beslissend. Zijn werk opende de oogen!

In 1898 volgde daarop het artikel van Rouffaer in de Encyclopaedie van Ned.-Indië, waarin met waardigen en klemmenden ernst gewezen werd op het verval der Hindoe-monumenten en op het veronachtzaamde volkskunstgebied.

In 1899 een bijdrage tot de Timorornamentiek 1) van Deutsche zijde. Deze studie is van weinig beteekenis. Wie iets van het ornament der Timoreesche tibaks (bamboekokers) meent te weten, zal door de lezing eerder verward dan nader ingelicht worden. De bijgevoegde illustraties zijn ergerlijk. In alle opzichten een studie van weinig waarde.

Voor de genoemde invasies wordt in 1900 van Hollandsche zijde een schitterende revanche genomen. De eerste aflevering van „De batikkunst in Nederlandsch-Indië” 2) verschijnt, een veelbe-

- 1) W. Foy u. O. Richter, Zur Timorornamentik (Abh. u. Ber. d. k. zool. u. anthrop. ethnogr. Mus. Dresden. Festschrift 1899. No. 3.)
- 2) De batik-kunst in Nederlandsch-Indië en hare geschiedenis door G. P. Rouffaer en dr. H. H. Junjabbol, Kleinmann en Co. Haarlem 1900. (Publ. R. E. Museum Leiden Ser. II, no. 1.)

ter eere en ten bate van de familie. Dus, gaarne zonden zij hunne zonen naar de geneeskundige school. De jongelui werden opgenomen en ontbolsterd; zij kregen onderricht (ik neem hier het programma van 1875) in het hollandsch, natuurkunde, scheikunde, plantkunde, ontleedkunde, therapeutiek, zelfs in de chirurgie; na verloop van 6 of 8 jaar (in den beginne duurde de cursus slechts 2 à 3 jaar) werd hun te kennen gegeven, dat zij er genoeg van wisten en naar huis konden gaan. Naar huis gaan!

De huisvaders kwamen met de vraag, „Wat hebt ge met mijn zoon voor?” — Onze taak is geëindigd; hij is nu dokter: hij gaat zich in het dorp vestigen met een klein inkomen en de zieken behandelen. — Best! maar op welke pajong heeft hij recht? — Een pajong? Wat bedoelt u daarmee? — Wel — om aan te duiden wat voor rang hij bekleedt en welke betrekking hij heeft. Welnu — hij zal den rang hebben van mantri-vaccinateur.

De vaders waren geheel onthutst. Acht jaar van zijn leven te hebben gegeven om in ruil daarvoor te ontvangen een armzalig traktementje en een der nederigste baantjes? Je kunt net zoo goed uit Gouvernementsdienst gaan en een betrekking aannemen bij de een of andere maatschappij, die volgens de wet verplicht is een geneesheer te engageeren voor hare werklieden. Als men de eer niet heeft, dan wil men ten minste het profijt hebben. Verscheidene deden het. En zij die het niet deden, kregen er weldra berouw over. Dat kwam doordat de mantris niet alleen den titel maar

lovend begin, dat naar vervolgen doet verlangen. Daarin een grondige, complete behandeling, die tevens zoo prachtig-populair bewerkt is.

Aan deze uitgave is een schaduwzijde verbonden, die de verrichte arbeid voor een deel onvruchtbaar doet zijn. In het Voorwoord spreekt de Directeur van het R. E. Museum den wensch uit, dat het museummateriaal „gemeenschappelijk eigendom der wetenschap” gemaakt worde.

Het zou o. i. lofwaardiger zijn de beschrijving van een *volkskunst* overeenkomstig haar mooi karakter gemeenschappelijk eigendom van ontwikkelden te doen zijn. Dit kostbare boek is slechts voor enkelen bereikbaar; als plaatwerk zal geen bibliotheek het uitleenen. Het genieten van den tekst in rustige avondurtjes is volkomen uitgesloten.

Belangrijker voor de algemeene ontwikkeling is daarom het overzicht, dat een der schrijvers in dat zelfde jaar te Haarlem publiceerde. 1) De prijs daarvan ligt binnen ieders bereik. Dit is de weg, waarop voortgegaan moet worden. Het zal in het belang van Nederland en Indië zijn als eenmaal op de monografie een volksuitgave met eenige voorlichtende platen volgt, iets wat met de moderne, goedkoopere reproductie-technieken zeer wel tot de mogelijkheden behoort.

Nu volgen de tentoonstellingen van „Oost en West” in de laatste jaren ingericht en die tal van artikelen in verschillende bladen in het leven hebben geroepen.

Wel mag dus in het laatste elftal jaren van ontwakende belangstelling gesproken worden. Jammer genoeg alleen van *particuliere* zijde! Het mogelijk maken der uitgave van Rouffaer door het R. E. Museum te Leiden, de vergunning tot inzending van musea-voorwerpen. Musea zijn de enige voorwerpen die zoodanig medewerking. Geen der wetenschappelijke instellingen, die geologisch, ethnografisch en natuurkundig onderzoek in Ned.-Indië zoo ruimschoots steunden, achtte zich geroepen, het initiatief te nemen voor een breeder onderzoek der zoo hoog-interessante versieringskunst.

Ook in Indië verschenen teekenen van belangstelling, eerder zelfs dan in Europa.

Een jaar vóór de verschijning van het werk van Prof. Hein werd de bekende circulaire van den Directeur van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid dd. 30 Aug. 1899 N°. 9003 aan Hoofden van Bestuur gezonden.

Het resultaat der ingekomen, gewestelijke rapporten over de kunstnijverheid in Ned.-Indië was nu juist niet bemoedigend te noemen, zoo zelfs dat *terecht* geen stappen in die richting meer gedaan zijn. Alleen onze kennis van Javaansche nijverheid werd door enkele meer uitvoerige verrijkt. 2)

Van de gewesten buiten Java kwam niets bijzonders in.

In het algemeen onderscheidden zich de antwoorden door een zekere vaagheid, een onzekerheid, wat nu eigenlijk kunstnijverheid was of

- 1) G. P. Rouffaer. Over Indische batik-kunst, vooral die op Java (Bulletin Kol. Mus. Haarlem no. 23, Nov. 1900).
- 2) De Does over het weven (Tijdschr. Ind. taal-, land- en volkenk. XXXVI, 1893, blz. 28—43). Kliana over het batikken (Tijdschr. Nijv. en Landbouw in N. I., XLIV, 1892, blz. 333—360). Meyer over het vlechten (Tijdschr. Nijv. en Landbouw in N. I., XLIV, 1892, blz. 370—375.)

ook het vooruitzicht op bevordering hadden. Zij konden assistent-wedono, vervolgens wedono (dorpsburgemeester) 2e en 1e klasse worden en zelfs hoogerop klimmen. De Dokter-Djawa daarentegen was gedoemd zijn levenlang mantri te blijven. Van daar, de groote verbittering. Deze liep zoo hoog, dat de regeering noodzaak was tot een minnelijke schikking te komen; men gaf den Dokter-Djawa den titel van assistent-wedono 1e klasse. En, voor eenigen tijd, waren de gemoeieren gekalmeerd.

Maar weldra begon het op nieuw klachten te regenen. „De assistent-wedono's maken promotie: Zij worden wedono's, vervolgens „patels” (vice-regent). De Dokter Djawa blijft altijd op dezelfde hoogte. En het gouvernement stond voor dit dilemma: of titels of geld. Herhaaldelijk heeft het bestuur getracht de tractementen der Dokters-Djawa te verhoogen. Misschien zal dit nu gebeuren: de vrede is alleen tegen dien prijs mogelijk.

Voor de Dokters-Djawa kan dit nog doorgaan; men kan zeer goed het lancet hanteeren en een galon dragen als de beste ambtenaar. Maar de landbouwers? Het was met een goed doel, dat het gouvernement te Buitenzorg een Landbouwschool liet oprichten. Het doel was daar zonen van inlandsche hoofden, bestemd later zelfs als hoofden op te treden, onderwijs te laten geven in zaken betreffende den landbouw, opdat zij de methoden, die zij geleerd hebben, op hun beurt aan het volk zouden onderrichten.

De cursus duurde slechts twee jaar, het kostgeld

niet. Overigens een alles behalve gemakkelijke vraag, die alleen kan beantwoord worden door deskundig, lokaal onderzoek, waarbij een goed begrip van bewerking en versiering meer dan noodzakelijk is. Dat nu is een eigenschap die iemand nimmer zóó maar aanwaait. Daarvoor is noodig een lange werkring op versierings, routine op kunsthistorisch gebied, een objectief oordeel, vrij van Europeesche stijlfiebbertijen. Het is zeker overbodig te betoogen, dat dergelijke kwaliteiten niet verlangd kunnen worden van ambtenaren, wier opleiding en werkring nimmer in die richting geleid zijn.

Kortom, het resultaat heeft helder aangetoond, dat deze wijze van onderzoek zonder eenige kans van welslagen is, niet dat een onderzoek in anderen, beteren vorm geleid vruchteloos zal wezen.

In 1884 was reeds op kleine schaal van Gouvernementswege een poging gedaan tot instandhouding der inlandsche volkskunst en wel op vlechtwerkgebied. De adviseur voor inlandsche zaken K. T. Holle, bekend door zijn bemoeiingen op landbouwgebied, gaf toen een bundeltje patronen voor inlandsch vlechtwerk 1) uit. Dit was inderdaad een vruchtbare, juist-bedoelde poging. Door ondervinding wist Holle, dat in de inlandsche versieringskunst patronen een groote rol spelen; in die richting werkend, moest men succes hebben, aldus door nieuwen toevoer versterkend de afnemende sierkracht.

Of dit inderdaad het geval is geweest, weten wij niet.

Het bundeltje is als leermiddel bedoeld en als zodanig zijn de patronen in systematische volgorde gerangschikt, beginnend met de eenvoudigste.

De eerste Nrs. 1-15 zijn goed, wanneer men in het oog houdt, dat deze door inlanders uitsluitend voor de bekleding der binnenzijden gebruikt worden. De volgende zijn als modellen minder goed. In verscheidene deelen van den Archipel spelen getallen, zelfs bepaalde verhoudingsregels een groote rol, iets, waaraan bijzondere kwaliteiten in de patronen mogen toegeschreven worden.

Dit schijnt den samensteller ontgaan te zijn. In de meeste patronen is hierop geheel niet gelet en wordt willekeurig daarmee rondgesprogen. Er komen ook modellen voor (Nrs. 64 en 66), die als vlechtwerk technisch slecht zijn.

In de volgende, meer ontwikkelde patronen spreekt Europa te veel. Geen spoor van de geniale combinaties van het Dajakse vlechtwerk, later door Prof. Hein gesignaleerd, niets van de meesterlijke ornamenten, die op Sumatra en Timor in het vlechtwerk te vinden zijn. Het laatste patroon (Nr. 91) zou volkomen in een Hollandsch modeblad thuis behooren.

Indien dus ook deze poging weinig bevredigend is geweest, veroordeelt dat niet de richting, maar weer de uitvoering.

Spaarzame tentoonstellingen volgden, waarover te weinig bekend is en waarbij de nijverheid te veel op den voorgrond trad.

In 1900 een merkwaardig artikel van Indische zijde, 2) waarin het Javaansche aardewerk een uitvoerige behandeling ten deel valt.

In ditzelfde jaar een uiterst belangrijke brochure, vlot en prettig geschreven reisverhaal van Dr. Nieuwenhuis. 3)

Wat door enkelen op grond der ornamenten werd vermoed, dat de ornamentiek in het leven der inlanders een zeer groote, geestelijke rol speelt, werd althans van de Bahau's nu bewezen. Als zodanig de eerste, meer dieper gaande poging, gegrond op lokaal onderzoek!

En nu zeer onlangs van dezelfde asp.-controleur J. E. Jasper te Soerabaja over „De weef- en pottenbakkerskunst der Javanen” een opstel, waarin, met herhaling van hetgeen hij reeds over het pottenbakkers medegedeeld had, vrij aardige en zeker van warme belangstelling getuigende dingen over het Javaansche weven gezegd worden 4). Alleen in de practische wenken, het Javaansche aardewerk betreffend, spreekt veelal de volkomen leek op technisch gebied. Overigens even heuglijk als de aanstaande tentoonstelling op kunstnijverheidsgebied te Batavia, waarvan de Indische bladen reeds bijzonderheden brachten.

Tot zoover staan wij nu. Aan het begin! Niets meer, doch ook niets minder! Een kleine oogst op een uitgestrekt, braak liggend terrein, en wier

1) Patronen voor inlandsch vlechtwerk. Batavia, Landsdrukkerij 1884. De naam van Holle als samensteller is er niet bij vermeld, wat later wel het geval was bij een heruitgave.

2) De pottenbakkerskunst der Javanen door J. E. Jasper (Eigen Haard No. 51 en 52. 1900).

3) In Centraal Borneo. Reis van Pontianak naar Samarinda. Leiden 1900. II, p. 360-369.

4) In de pas hier te lande ontvangen nieuwe aflevering van het Tijdschrift voor het Binnenlandsche Bestuur, dl. XX.

was zeer gering; eerst kwamen de leerlingen zonder zich te laten bidden. De twee jaar verlieten: de vaders kwamen zich aanmelden en onmiddellijk kwam de vraag te berde: „wat voor vooruitzichten heeft mijn zoon?” „Geen andere dan die, waarop hij reeds door zijn geboorte aanspraak heeft; wij hebben hem landbouw-onderricht gegeven, hem een geschikte methode aan de hand gedaan; aan hem is het nu er partij van te trekken; hij moet nu het volk leeren het land te bebouwen en de oogst te verdubbelen.” Dat was veel — maar voor hen betekende dat weinig. Toen zij zich goed op de hoogte hadden gesteld van de vooruitzichten, die de leerlingen van de Landbouwschool te wachten stonden, hielden de hoofden, de een na den ander op, hunne zoons er heen te zenden. Op een goeden dag brandde het gebouw af; het gouvernement liet het niet weer opzetten; het diende tot niets, omdat het niet bevorderlijk was voor „carrière-maken.” Java is altijd het gezegende land geweest van bureaucratie en is dit nog, alhoewel in mindere mate.

Naar aanleiding van het bovenstaande schetsje van het karakter van den Javanen, moet men hem niet te streng beoordeelen. Over het geheel genomen geldt, wat wij tot nog toe beschreven hebben, niet de gansche maatschappij doch slechts één klasse daarvan, nl. de regerende klasse; ook hebben wij van hunne daden en woorden slechts de oppervlakte getoond; het innerlijke is beter. 't Is waar, dat men bij dit volk weinig die edele naturen vindt, zoals bij de Algerijnsche

luttel gevoelheid zonder belang zou wezen, indien daardoor niet de mogelijkheid van ontginning werd aangebood.

Moet nu gewacht worden tot van particuliere zijde een sterkere stuwkracht komt?

Of moet dit veld van echt nationale waarde aan vreemden overgelaten worden?

Of moeten er nog jaren verloopen, eer dat werk van rechtvaardigheid, dat wetenschappelijke en praktische belangen naast die der kunst bevat, ter hand genomen wordt, uitgevoerd kan worden met die kracht en steun, beslist noodig voor een zoo groot en raadselachtig kunstgebied als het Indische? Wie weet, zal niet gewacht worden tot de ouden van dagen, de dragers der traditie, in Indië verdwenen zijn, aldus ongemeen het onderzoek verzwarend, gewacht tot de studie der levende versieringskunst verandert in een archeologische wetenschap!

Het gaat hier om streng-wetenschappelijke belangen. Waar als in Indonesië de versieringskunst de hoogste, soms de enige, geestelijke uiting van den gekleurden mensch is, mag haar bestudeering niet langer verzuimd worden. Dit onbekende terrein verbergt verrassingen op volkenkundig gebied, die op geen andere wijze geconstateerd kunnen worden!

Het gaat hier ook om beslist-practische belangen. Indië zelf moet economisch krachtig gemaakt worden. Tot nog toe is het steeds in den grond gezocht, in cultuur-producten en mijn-ontginning, waarvan de inlanders weinig profijt getrokken hebben. En ongebruikt is gelaten de zeldzame sierkracht dezer inlanders, de technische begraafheid, die velen kenmerkt. Hun hout- en metaalrijkdom wordt verscheept naar verre gewesten en zij zelve, die beter dan Westelingen dat materiaal gebruikt hebben, zijn achtergebleven, goed als koelies voor West-Indië, voor arbeid op plantages en voor primitieve sawah-bewerking. De bescheiden handel in technische producten in onderling verkeer, mogelijk gebleven ondanks den eeuwenlangen handel met Britsch-Indië, is doodgedrukt, verpletterd door het Westersche-machine-product. En al kon Indië lage loonen wegens goedkoop levensstandaard stellen, een voordeel, dat bijna tegen onze machines met 10 maal duurdere werklieden opweegt, is dat vernietigingsproces, hard en onrechtvaardig, kalmweg voortgegaan.

Daarom is de zaak, waar wij voor pleiten, er ook een van rechtvaardigheid!

Echter, wat heeft het onderzoek naar de Indonesische versieringskunst met de industriele ontwikkeling van den inlander te maken?

Zeer veel! Kunst en handwerk zijn in Indië eng verbonden. Het volgen van het traditie-ornament is evengoed een adat.

Wie het handwerk wil opvoeren en veredelen met onze meerdere, technische kennis, zal den inlander onwillig, onwetend, gemaand-conservatief vinden, omdat hij den blanke kent als onwetende op zijn ornamentgebied, zoo nauw en nauw verbonden met zijn werken. Daarop moet alles stuiten; elke poging in industriele richting wordt generaliseerd door het scherpe zien van den inlander, die den blanke binnenmanners voor hem de kleurenblinde, die kein tijkt, het Europeesche katoentje, voor echten batik aanziet en op geen enkel gebied namaak van echt kan onderscheiden, het onbegrijpelijke wezen, dat spoorwegen bouwt, met vuurschepen de wateren beheerscht en in zijn huis de meest wezenloze voorwerpen gebruikt. Begrijpelijk is het, als hij voor den machtigen ambtenaar, die niets van zijn heiligste wezen begrijpt en wiens raadgeving toch niet weerstreeft mag worden, zich van den domme houdt, onhandigheid voorwendt en deemoedig van het werken der vaders spreekt, die als hij gewerkt hebben!

Gunstige resultaten zijn eerst dan te wachten, als de inlander door ondervinding leert, dat wij zijn versieringsrichting kennen en waardeeren, in kennis van dat ornament zijn meerdere zijn geworden!

Indië heeft bij dit streven het grootste belang. Vandaar moet komen de voortzetting der poging van 1889, de groote stuwkracht.

Er zijn hiermee geen miljoenen gemoeid als met de irrigatie-werken der Solo-vallei.

Aan een of meer geschikte personen als ambtenaar voor inlandsche kunst en nijverheid moet de opdracht verstrekt worden, het gewenschte onderzoek te ondernemen. Dit is geen zaak, die mag overgelaten worden aan de meerdere of mindere intelligentie en sympathie van bestuursambtenaren.

Deze enquête moet plaats hebben in Indië door lokaal onderzoek, in Nederland door bewerking van museummateriaal en bibliographische gegevens. Beide zijn onscheidbaar verbonden.

opperhoofden, die in den heldentijd de bewondering onzer officieren afdwongen en hun achting verwierven; maar men zou onder prijsen en landlieden meer dan een kunnen tellen, wiens karakter de waardeering en sympathie der Europeanen verdiende.

En wat de anderen betreft, er is eenige verontschuldiging voor hen. Ik zal later, als ik meer in bijzonderheden tred, mededeelen, hoe de Hollanders in de laatste 20 jaren, genoodzaakt waren hun systeem van regeren te wijzigen in het moesten gronden op goedheid en welwillendheid; wat hun daartoe heeft doen besluiten is dit, zij hebben ingezien, dat de Javanen een volk van kinderen zijn. Wat kan men van hen verwachten? Welke omstandigheden, welke opvoeding zouden van hen een krachtig en ijzer volk hebben gemaakt. Alleen heeft er toe bijgedragen om zijn denken op een laag peil te houden en zijn energie te verstompen, het land, de menschen, ik zou haast zeggen de hemel. Waarvoor zou hij werken? Hij heeft zoo weinig behoeften, elke dag een beetje rijst met de noodige specerijen, elk jaar een of twee costuums; wat klein geld voor zijn pleizertje of eigenlijk voor zijn slechte ongedugden, opiumschiiven en spelen; het woud verschaft hem zijn woning; de wet staat hem een stuk grond af; de europeesche planters bewisten elkander, zijn arbeid; het klimaat is gunstig, de natuur niet; één dag inspanning verzekert hem een week bestaan; hij luiert het overige van den tijd, met een gerust geweten.

Reken niet den ganschen dag op hem; tegen den

Het werken in Indië moet zich voornamelijk bepalen tot het verzamelen van gegevens, techniek, ornament en productieve kracht betreffend, welk materiaal in Nederland bewerkt moet worden.

Door de rijke museum-collecties, dateerend uit verschillende jaren, is het hier te lande mogelijk, zelfs beter dan in Indië, waar voorwerpen van vergankelijk materiaal spoedig vergaan, de voorwerpen van het Heden aan die van het Verleden te toetsen en zoodoende te geven een zuiver beeld.

Een reeks van monografieën moet aangelegd worden, beginnend met het Oosten in systematische volgorde en wier prijs door gebruikmaking van goedkope reproductie-procedés binnen het bereik van gemiddelde beurzen moet komen en aldus in Nederland en Indië betere, algemeene kennis kunnen verspreiden.

Met deze vakwerken in handen behoeft de ambtenaar niet langer de duisterling op inlandsch versieringsgebied te wezen; met deze kennis zal hij moreel sterker worden.

De afbeeldingen van deze werken, afzonderlijk gehouden, kunnen dienst doen als patronen ter versterking der inlandsche sierkracht.

Dit zal zeer nuttig blijken te zijn. Immers, wij vinden in den Archipel vlechtwerk, dat slechts op enkele plaatsen een bijzondere hoogte bereikt heeft, terwijl bijvoorbeeld snijwerk in diezelfde streken weer geen betekenis heeft. Een uitwisseling van patronen dus, nieuwe toevoer van sierkracht, die door het streng-berusten op het inheemse element de meest mogelijke levensvatbaarheid heeft.

Diezelfde werken, duidelijk gevend in kritische behandeling het wezen der inheemse ornamentiek, die bijna wetenschappelijke kwaliteiten bezit (zie daarvoor o. a. het werk van Prof. Hein), moeten de richting aangeven van het teken-onderricht in Nederl.-Indië, niet het minst op ambachtsscholen. In dat onderwijst moet Indië voortbouwen op de oude intelligentie in versiering, die mooier en dieper is dan heel ons Westersche ornament van lateren datum. Ambachtsschoolonderwijs, waarbij de Westersche vooruitgang in technische hulpmiddelen gepaard gaat met de Oostersche ornamentiek! Een begin van industriele ontwikkeling, volop houdend het mooi van Oud-Indië! Een nobel gebruik van versieringsbegrippen, nu als slaafsche traditie-ornament toegepast, dan wetend, bewust eigendom van den inlander.

Bij dit verzamelen van studiemateriaal moet tevens strikt acht gegeven worden op de „Leistungsfähigkeit” der inlanders, de geschiktheid van inlandsche werkstukken voor het nabijgelegen Australië en de Europeesche markt.

Daarop moet later de overweging volgen of vellingen in Europa kans van slagen hebben. Is hiervan de levensvatbaarheid van regeeringswege aangetoond, dan zal de handel niet achterblijven.

Er is zooveel in Indië, dat voor spotprijzen te krijgen is, hier gewillige koopers zou vinden en nu helaas! verstikt door het volkomen gebrek aan marktwaarde.

Aldus een programma van niet geringe strekking, waarvan de uitvoering niet langer getuind moge worden!

Wellswaar uitgebreid en veelomvattend, maar dat hooger eischen stelt aan de werkracht der uitvoerders dan aan de gouvernementele beurs, wier geringe opoffering nietig is in vergelijking met de hooge belangen, die hier op 't spel staan.

En, zoo de indolentie van den inlander reeds te diep ingeworteld bleek te zijn en de industriele ontwikkeling van Indië daardoor onmogelijk bleek, ook dan zou de verrichte arbeid niet nutteloos geweest zijn.

Door het beschrijven der oude en dan zeker verdwijnende versieringskunst zou een monument van groote, nationale beteekenis zijn opgericht!

J. A. LOEBER JR.

Een sprookje van Madagaskar.

Faravavimiriolona was de derde en de uitverkoren vrouw van koning Taralahimbazaha, ofschoon zij de eenige was, die nog geen kinderen had gehad. Eens op een dag wandelden zij samen aan den oever van de rivier en zagen eene prachtige bloem, op de oppervlakte van het water drijven. „Als mijn vader en mijne moeder van adel zijn, dan kome de bloem naar mij toe, zeide Faravavimiriolona en dadelijk kwam de bloem tot haar; zij nam ze en slipte ze in. In haar boezem werd deze bloem een kind. Terwijl zij zwanger was, vertrok haar man Taralahimbazaha naar ver afgelegen landen, ten einde zeldzame en kostbare dingen te verzamelen voor den zoon, wiens toekomstige geboorte hem zooveel genoegen gaf. Gedurende zijn afwezigheid bracht Faravavimiriolona, met de hulp van hare mededingsters

middag elipseert hij; denk niet dat gij hem met zijn buffel en kar dagelijks aan het werk kunt houden, als hij van daag komt, blijft hij morgen weg; het karretje zal gebroken zijn, de karbouw kreupel en hij vermoeid. Gij begrijpt natuurlijk dat hij opeens lust had gekregen om te slenteren en te vagabondeeren. Zelfs uw jongen, die bij u inwoont kan niet nalaten af en toe te spijbelen. Ik ken er een, die tweemaal per maand permissie vraagt om zijn moeder te gaan begraven. In waarheid rust hij, terwijl anderen zich afsoven; leven anderen terwijl hij vegeteert. De Chinezen maken zich meester van den kleinhandel, de Arabieren hebben de geldzaken en de Europeanen de landbouwindustrie. De Javanen lijdt er misschien onder, maar de traagheid behoedt hem voor verontwaardiging en maakt er zich iemand ongerust over het „gele gevaar” of de „semitiesche overheersching” — hij niet, wél de Hollander, die als zijn beschermer verantwoordelijk daarvoor is. Waarom zou hij daar zich druk mee maken en ongerust wezen? Waartoe is het noodig hard te werken en te sparen? Gaarne zou hij als de ezel van Phedras zeggen: (litellus dum portem meas). Sedert zoo vele eeuwen hebben zijne overheerschers hem zoo geschoren, dat hij het dwaas vindt iets voor het scheren over te laten. Letterlijk, smelt hem het geld in de handen. Hij weef niet wat spaarzaamheid is; hij hecht niet de minste waarde aan het woord „voorzorg” en „voorschot” beteekent voor hem: het geld, dat hij krijgt alvorens het verdiend te hebben. „Kan mevrouw mij 15 gulden leenen? mevr. kan het

in den gunst van den koning, die waren toegesnel, een lief en aardig meisje ter wereld. Zij hadden echter, uit kwaadwilligheid, een bezem in de plaats van het kind gesteld, en na dit verborgen te hebben, kwamen zij terug om Faravavimiriolona te doodden, omdat zij een monster ter wereld had gebracht. Uit haat bevroegen zij haar ten noorden van het dorp. Wat het kind betreft, dit lieten zij in het leven en behielden het als slavin. Tergelijkertijd, dat het meisje opgroeide en in schoonheid toenam, schoot op het graf van Faravavimiriolona een groote boom op, waarvan de vruchten veranderden in mooie voorwerpen en in het bijzonder in prachtige kleinooden.

Bij zijn terugkomst vernam Taralahimbazaha, die talrijke geschenken van zijn lange reis had meegenomen, van zijne beide vrouwen, dat Faravavimiriolona was gestorven, na een monster gebaard te hebben. De koning werd er zeer bedroefd over en om zich te troosten, beproefde hij zich meester te maken van de fraaie dingen, opgehangen aan den boom, die het graf van zijne geliefde vrouw beschaduwde; noch aan hem, noch aan zijne beide vrouwen, noch aan iemand van zijne onderdanen gelukte dit echter, daar deze boom, naarmate men hem naderde groeter werd, en daarna, als men weer wegging, zijn gewone vorm aannam. Niets begrijpende van dit zonderling verschijnsel en verlangende naar het bezit van de kleinooden nam Taralahimbazaha zijn toevlucht tot den sihidij, (een Madagaskarsch orakel) en vroeg de reden van hetgeen er gebeurd was aan den Mpsihidij, de toovenaar, die het orakel spreken doet. Het antwoord was: Als ge de voorwerpen wilt bemachtigen, neem dan het arme slavinnetje naar het graf mee. De Koning bracht het bevel van den sihidij ten uitvoer en vergezeld van het meisje en zijne twee vrouwen, gevolgd door zijn volk, naderde hij het graf, zeggende: „Als mijn vader en moeder van adel en machtig waren, dan komen al deze mooie dingen in mijne handen;” maar niets bewoog zich. Hierna spraken de twee prinsessen, maar de boom werd groeter en dit zelfde gebeurde voor alle andere aanwezigen, die de proef namen. Toen opperde de sihidij het denkbeeld, dat men het meisje moest laten spreken, dat zeide: Mijn vader heet Taralahimbazaha, mijne moeder Faravavimiriolona en mijn naam is Isoavoninatelina, (dit was de naam, die haar vader en moeder haar beloofden voor haar geboorte.) Nauwelijks had zij deze woorden gesproken of de boom boog zich dadelijk een weinig naar het meisje toe, die herhaalde: „Mijn vader heet Taralahimbazaha, mijne moeder Faravavimiriolona en ik Isoavoninatelina, (de goede, ingeslikte bloem).

„Ja, het is de waarheid, gij zijt mijne dochter,” antwoordde de doode, en de boom helde nog meer over. Dit ziende waren de koning en het volk zeer verbaasd en de twee mededingsters beefden van schrik. Het kind sprak een derde keer en de takken van den boom raakten geheel den grond zoodat iedereen kon nemen wat hij verlangde.

Daarna stond Faravavimiriolona tot groote blijdschap van Taralahimbazaha uit den dood op. Taralahimbazaha liet zijn twee andere vrouwen doodden en behield alleen Faravavimiriolona en Isoavoninatelina, die hij als zijn enig kind erkende.

Vertaald uit de Revue de Madagascar.
Jo TROMP.

VARIA.

De Koninginne-Verjaardag. Uit alle groote en kleine plaatsen in Nederland las men in de dagbladen het bericht, dat de verjaardag van onze dierbare jonge Koningin, den 31 Augustus 1901 met meer of mindere pracht en praal, zeker echter met gelijk enthousiasme was gevierd!

Wij waren daarvan getuige in de goede Keizerstad Nijmegen, waar zooveel oud-Indiërs rustige rust genieten, na moeielijke arbeid en waar de Koloniale Reserve den oud-officier menige goede herinnering in de gedachten brengt. Wij zagen het kleine maar flinke korps krans defleieren bij de groote parade van het garnizoen en wij verplaatsten ons gemakkelijk naar die verre gewesten, waar eveneens overal de feestdag van Koningin Wilhelmina met oprechte genegenheid en toewijding gevierd wordt door Inlander en Europeaan.

Mocht al mindere welvaart hen drukken, de Javanen ook weten en voelen zeer goed, dat hunne hooggeerde Vorstin niets liever wenscht dan hun voorspoed en zij hopen op de toekomst!

Roermond, 1 Sept. 1901.

E. v. Z.

mij van mijn loon afhouden.” De eerste maand maakt hij aanspraak op zijn gansche loon; de tweede maand is het hem onmogelijk meer dan fl 2 af te betalen; de derde maand staat hij toe dat er fl 5 wordt afgehouden; de vierde maand verzoekt hij als een gunst de rest af te trekken. Wat moet dat beduiden? Zou hij wijzer zijn geworden? — Zou men denken dat hij bekeerd was tot spaarzaamheid? — Maak u niet ongerust; een paar uur na deze heldendaad komt hij zachtjes tot u en met een argeeloes gezicht vraagt hij: „nu ik U niets meer schuldig ben, zou ik fl 20 mogen leenen?”

En allen zijn zij van hetzelfde allood van den regent tot den koeli. Als het gouvernement er geen stokje voor gezet had, zou de grond op Java al lang in vreemde handen zijn gekomen. Dit weten zij heel goed, zij lachen of weenen over hun zwakheid; maar als gij op den bodem van hun hart lezen kondet, zoudt ge deze woorden ongeveer vinden: werk niet meer dan noodig is om te leven — gaar niet meer op dan noodig is om door U te worden verbruikt. En — eene overdenking, die hoe langer hoe zeldzamer wordt — geniet van hetgeen gij bezit zonder te wachten totdat gij daarvan beroofd wordt.” Een zeer onrechtvaardig wantrouwen tegenover de rechtschapenheid der Hollanders van den tegenwoordigen tijd — maar hoe kan men verlangen dat 20 jaar van rechtvaardigheid uit hun hart de herinnering van eeuwenlange verdrukking zou uitwisschen.

(Wordt vervolgd).

Ons Met verlangen wachten wij op de land- en volkbeschrijvingen, die Indiërs en oud-Indiërs ons zullen toezenden, om beter te kunnen voldoen aan den eisch, dat ook de geographische en ethnographische kennis van de koloniën en van hare bewoners door het lezen van „Oost en West” vermeerderd worde.

In afwachting daarvan hebben wij tot nu toe getracht die leemte aan te vullen ook door vertalingen uit het bekende boek van Chailley-Bert „Java et ses habitans”. Mevrouw E. Kunst-Heynemann was welwillend genoeg de vertaling op zich te nemen en na het eerste hoofdstuk, dat over de Europeesche samenleving handelt, vindt men in de nummers van Juli en van heden een tweede deel, dat de Javaansche huishouding beschrijft. En terwijl nu niet alles, wat er van de Europeesche samenleving door C. B. gezegd is geworden, in alle opzichten den indruk weergaf, die bij ons daarvan is achtergebleven, kunnen wij een gunstiger oordeel uitspreken over hetgeen hij schrijft van de Inlandsche maatschappij; de schrijver heeft in den korten tijd, dat hij op Java was, goed rondgekeken en waardevolle gegevens verzameld.

Indië rekent In de dagbladen werd eenigen onder „enz.” tijd geleden de circulaire besproken, die dit jaar over de winterlezingen, door de Mij. tot Nut van 't Algemeen gericht is aan hare afdelingen.

Bij de circulaire was een lijst gevoegd van ruim dertig namen en eene andere lijst van de te behandelen onderwerpen. De departementen moeten opgeven welke spreker en welk onderwerp voor hen bij voorkeur worden verlangd.

De lijst der onderwerpen werd door de Pers een groot als uiteenlopend genoemd, en dan kwam de navolgende opsomming:

Frische toestanden in verband met landontginning. — De betekenis der coöperatie. — Het verkrijgen van bewegingskracht door electriciteit. — China en de Chinezen. — Het Nederlandsche muntwezen. — De waterwegen in Oud-Holland. — Zelfkennis. — Karakter en roeping. — Sophocles' Antigone. — Arbeid adelt. — Vrouwenkleding met lichtbeelden en modellen. — Vaderlandsch lied. — Concurrentie. — Benjamin Franklin. — Het huwelijk, de bron van huiselijk geluk. — Verzekeringswezen. — Socialisme. — Gellert als fabeldichter. — Onmisbaarheid, en daarachter een enz.

Tot ons leedwezen behooren echter ook ditmaal de voordrachten over Indië nog tot het enz., en toch weten wij zeker, dat er van die voordrachten op de lijst moeten staan, want het was op verzoek van onze 4e commissie, dat de heeren W. E. Asbeek, Brusse te Kampen en Dr. I. H. F. Kohlbrugge te Utrecht een uitnodiging kregen, om als sprekers over Oost-Indië op te treden.

Verblijvend Op het XXVie Nederlandsch versheidscongres. Taal- en Letterkundig Congres te Nijmegen werden Oost- en West-Indië ditmaal niet vergeten. Onze medeleden Hamelberg en Clockener-Brousson en de oud-Indisch-hoofdonderwijzer Haanstra spraken er over de belangen der Nederlandsche taal in de Koloniën en vonden, wat meer zegt, een aandachtig gehoor. Wij hopen elders in dit blad over die besprekingen nog iets meer te zeggen.

NIEUWSTIJDINGEN.

Uit Magelang wordt aan het Bat. Nbl. bericht, naar aanleiding van hetgeen vroeger in dat blad geschreven is, omtrent gebrek aan rijst in de Kedoe.

Evenals elders op Java, heeft in de afdeling Magelang de padi-aanplant dit jaar van hama mentek te lijden gehad, en bleef de toestand der bevolking, vooral met het oog op de overbevolking, den besturende ambtenaren altijd zorgen baren.

Ik kan u echter verzekeren, dat iedereen hier op zijn qui vive is, terwijl reeds ongeveer een f 90,000 is toegestaan voor het verlenen van hulp door arbeid in de districten Pitoeroeh, Kemiri en Wonoroto, afdeling Koetoardjo, en f 5000 voor een viertal desa's in de afdeling Ledok. Ook is voor een bedrag van f 6000 zaadpadi verstrekt in het district Pitoeroeh.

Op instigatie van den resident van de Kedoe wordt thans in het district Magelang een werk van ongeveer f 53,000 in vrijen arbeid uitgevoerd, dat aanvankelijk door den algemeenen dienst der Burgerlijke Openbare Werken voor uitvoering in heerdienst was voorgesteld.

Bovendien is een gratis verstrekking van zaadpadi aan de bevolking van het district Menoreh voorgesteld, tot een bedrag van f 9000, terwijl een voorstel in behandeling is voor het doen verzamelen van grint op de heerdienstwegen in vrijen arbeid, ten einde de bevolking der districten Magelang, Balak en Menoreh, die in den Westmoesson een slechten oogst gehad hebben, tegemoet te komen.

De te velde staande padi, dus van den aanplant van dezen Oostmoesson, staat daarentegen overal goed door de veelvuldige regens en belooft veel.

Ook is in de laatste maanden veel rijst, voornamelijk van Semarang, ingevoerd, terwijl de bevolking, vooral in het district Balak, reeds op vele plaatsen aan den padi-oogst begonnen is, in verband waarmee de rijstrijzen f 6 per picol niet meer te boven gaan, natuurlijk de fijnere soorten, welke niet voor de bevolking bestemd zijn, uitgezonderd.

Ook staan de erven in alle districten tegenwoordig goed vol beplant met tweede gewassen, die een voldoende bespot opleveren.

Het Bat. Nbl. teekent hierbij aan:

„Wij plaatsen het bovenstaande met genoegen, en er blijkt alweder uit, dat in de residentie Kedoe het bestuur de noodige waakzaamheid toont ten opzichte der voedingsmiddelen van de bevolking; wij wezen er vroeger reeds op, in tegenstelling met het naburige gewest Semarang, van waar, niettegenstaande de uitgevaardigde verbodsbepalingen op den verkoop van rijst, zooals wij hierboven lezen, toch nog naar de Kedoe wordt uitgevoerd!”

Indisch landbouwerdied.

Volgens de jongste Indische berichten heeft de assistent-resident De Wolff van Westerde, wien een onderzoek werd opgedragen naar de mogelijkheid om landbouwerdiedbanken op te richten, zijn rapport ingediend, en stelt hij daarbij voor, zulke banken te doen stichten door particuliere geld-instellingen, met hulp van Gouvernements ambtenaren.

Wij hebben hieromtrent wel iets meer vernomen: het schijnt de bedoeling te zijn, het te Poerwokarta gegeven voorbeeld op andere plaatsen te doen volgen, ook met behulp der in de moskeekassen aanwezige gelden.

Maar zou de Regeering niet kunnen besluiten, nu eens den zoo veelvuldig gevolgden weg der geheimzinnigheid te verlaten en aan het rapport van den heer De Wolff openbaarheid te geven? Eerst dan zou een oordeel kunnen worden uitgesproken of op de voorgestelde wijze aan den Javaan kan worden gegeven wat hij zoo dringend behoeft, en of de plannen — zooals wij vreezen — niet op te kleine schaal kunnen worden toegepast om aan het groote euvel, den landbouwwoeker, de kop in te drukken. Hbl.

Pauperisme op Java en Madura.

Naar aanleiding der bekende circulaire van den Gouverneur-Generaal van N-Indië schrijft het Bataviaasch Nieuwsblad:

Men moet erkennen dat Z. E. de gouverneur-generaal ook nog in andere zaken dan den B. V. belang stelt. De tijdsomstandigheden trouwen zijn daar wel toe en al was het alleen de Indische Bond welke de herinnering aan die dingen wakker hield, onze sociale toestanden, welhaast mistanden, vragen aandacht. Het is nog zoo lang niet geleden, dat nieuwe bepalingen op den kleinen landbouw met blijdschap werden begroet.

De gouverneur-generaal wenschte zich op de hoogte te stellen van den toestand der Europeesche maatschappij hier te lande, dat wil zeggen, zoo moeten wij uit het vervolg begrijpen, van den toestand der leden onzer Europeesche maatschappij die het in den strijd om het bestaan benauid hebben gekregen, een belangstelling welke waarschijnlijk ten doel heeft later maatregelen te beramen om dien toestand te verbeteren, hoewel de circulaire daarvan niet uitdrukkelijk gewaagt. Tot zoover goed — uitstekend zelfs.

Maar de wijze waarop de gouverneur-generaal zich de noodige kennis wil verwerven, komt ons bij alles wat toch reeds over dit onderwerp van algemeene, hoewel misschien niet buitenzorgsche bekendheid is, veel te hoog ambtelijk officieel, dat wil zeggen tegelijkertijd omslachtig en onpractisch voor. Men leze de circulaire. Een statistiek wordt verlangd, nieuwe staten en staattjes worden gevraagd, meer inkt moet vloeien om het Regeeringsinitiatief te verdrinken. En ten einde de kroon te zetten op zulk werk, dat geen werk ten minste geen ernstig werk is, de toenemende armoede wordt daarenboven nog commissariaal gemaakt!

Moet dit een begin van uitvoering heeten der plannen, door de Regeering aan te wenden, . . . neen, plannen zijn er nog in het geheel niet! — moet dit opgevat worden als de uiterste krachtspanning waartoe de Regeering na jaren bedenken en treuzelens zich vooralsnog kan opzweepen om den maatschappijken toestand te verbeteren van zoovelen die zij euphemistisch „minder goed” noemt, dan voorzien wij een treurig tijdperk van ellende, van vertwijfeling eindelijk voor de arme betrokkenen wanneer geen uitkomst daagt. En wij hopen, dat het anders bedoeld is, maar zelfs de allergeingste kennis van Indische zaken kan nauwelijks als verontschuldigen dienen voor den bitteren spot dat de gouverneur-generaal „bijzonderen prijs” stelt op „de meest mogelijke vlugheid” van zulk een onderzoek waarvan Z. E. bergen beschreven papier vordert en hetwelk om de deur dicht te doen, commissariaal is gemaakt!

„Het is het uitdrukkelijk verlangen van den

gouverneur-generaal, dat bij het onderzoek alles wat aanstoot kan geven, worde vermeden, en dat van het verkrijgen van sommige inlichtingen (sommige slechts!) behoort te worden afgezien, indien die zonder dat euvel niet te verkrijgen zijn.” Zijn Excellentie, als groot-inquisiteur, heeft er zelf geen bezwaar tegen dat de inquisiteurs hen die zich aan het misdrijf van armoede schuldig maken, aan 't misdrijf geen middel van bestaan te bezitten, terwijl de middelen van opleiding tot een bestaan hun ontnomen zijn — dat de inquisiteurs aan die boosdoeners mededeelen op welke beschuldiging zij worden gehoord!

Men had bij het uitvaardigen van deze inquisitieve voorschriften dus toch een flauw vermoeden, dat men op het punt stond iets zeer onhandigs en passons le mot, iets zeer onhebbelijks te doen tegenover onze misdeelden, maar men was niet verstandig en kiesch genoeg, niet vertrouwd genoeg met den aard, het karakter der hier geboren om te begrijpen, dat de geheele circulaire van a tot z, aanstoot moet geven.

Hdt wordt er in den laatsten tijd op gezet zoo de Indo-Europeesche als de inlandsche bevolking van het Nederlandsch gezag te vervreemden en, kan men aan onwetendheid veel vergeven, er is toch een grens, waar zij in blinde zelfgenoechzaamheid steeds den verkeerden weg kiest, zonder van voorlichting te willen weten, terwijl zulke hooge belangen op het spel staan.

Dit overnemende stemmen wij met het Indische blad ten volle in, dat de belangstelling van den Opperlandvoogd van Oost-Indië in den zeer ongunstigen economischen toestand op Java moet gewaardeerd worden. De critiek, die daarop volgt geldt niet dien hoogen staatsambtenaar, want na een nog zoo kort verblijf in Indië, dat hem een vreemd land was en daarbij overladen door velerlei besommeringen kan men niet verwachten, dat hij weten zal op welke punten de schoen het meeste wringt.

Ook ons, doet het echter leed, dat de quaestie commissariaal is gemaakt, want de nood dringt, en ieder jaar dat voorbijgaat zonder handelend optreden is niet alleen een verloren jaar, maar de toestanden verergeren in de vierkante reden van den ongebruikt gelaten tijd. Gegevens moeten er immers dadelijk genoeg te vinden zijn. Reeds meer dan twintig jaar geleden werd ons meegedeeld, dat het steeds verergerende pauperisme onder de Indo-Europeaanen een ernstig punt van behandeling was bij den Raad van Indië en de redenen van den schromelijken achteruitgang der Inlandsche bevolking kunnen slechts een geheim zijn voor moedwillig (Oost-Indisch?) dooven en blinden.

Indië op het Nijmeegsche Congres.

Dat gedeelte voor het Taal- en Letterkundig Congres, dat gewijd was aan de koloniën begon in de algemeene vergaderingszitting van Woensdagmiddag, met de rede van den heer J. H. J. Hamelberg, ongeveer dezelfde, die hij dezen winter voor onze vereeniging hield, toen echter opgeluisterd door lichtbeelden. Het spreekt van zelf, dat hier dat deel zijner voordracht, dat in het bijzonder op de taal van Curaçao en de andere West-Indische eilanden betrekking had, het meest de aandacht trok.

De algemeene vergadering van Donderdagmorgen werd geopend met eene warme toespraak over „de toekomst van het Nederlandsch in Oost-Indië” van den heer H. C. C. Clockener Brousson die zich gedurende zijn vijfjarige detachering in O.-I. met ware belangstelling, zooveel mogelijk aanraking en vriendschappelijken omgang met den Inlander heeft gezocht en gevonden en dus wel de rechte persoon was, om hier te getuigen, hoe de Inlanders in de verschillende streken over het algemeen zeer aan Nederland zijn gehecht, hoe zij, hoe langer hoe meer behoefte gevoelen om onze taal te leeren, en dat dan ook met succes doen, al was het zelfs door enkele uren in de week bij onderofficiëren les te nemen. Hij had brieven van Javanen en Maleijers bij zich, die daarvan de duidelijkste bewijzen gaven, en hij legde er dan ook terecht de nadruk op, hoezeer het te betreuren valt dat Nederland niet in alle opzichten zich beijvert, om den drang naar ontwikkeling bij den inlander zooveel mogelijk te bevredigen, niet alleen door meer scholen op te richten en voor den daarvoor in aanmerking komenden inlander toegankelijk te maken, maar ook door het bevorderen van meer kameraadschappelijken, ontwikkelenden omgang tusschen Europeanen en inlanders in het algemeen.

Hij sprak ten slotte den wensch uit, dat het Algemeen Nederlandsch Verbond en de Indische Bond beiden mochten medewerken, om dat doel te bereiken.

Hij vergat „Oost en West” maar stemde er volkomen mede in, toen de opmerking van dit verzuim hem werd gemaakt.

Ook vlocht hij in zijn betoog nog de wensche-lijkheid om voornamelijk inlandsche jongelieden toe te laten tot de Militaire Akademie en langs dien weg onze defensie tegen een vreemden indringer krachtiger te maken.

Na hem kwam de heer Haanstra oud-hoofd-

onderwijzer in N-Indië, aan het woord, die zich beperkte tot het spreken over het gebruik onzer taal voor de in Indië geboren Nederlanders. Ook voor hun spreken en schrijven der Nederlandsche taal moet meer worden gedaan, al is er als gevolg van goed lager onderwijs, een gestadige vooruitgang merkbaar, want zij moeten zich op en top onze gelijk gerechtigde stamgenooten voelen.

Naar den eisch ingerichte Fröbelscholen op iedere plaats van eenig belang zouden veel ten goede kunnen leiden, maar ook in materielen zin moet men voor hunte opvoeding meer doen; er dient krachtig voortgegaan op den weg van technische scholen en inrichtingen van onderwijs in alle vakken.

Dr. Fokker uit Amsterdam en kol. van Zuylen uit den Haag stemmen in algemeenen zin met de beide sprekers in; de laatste wijst op de weinige kennis, die algemeen nog in Nederland bestaat van Indische toestanden, die leidt tot weinige belangstelling; hij is verheugd over de aandacht, die ditmaal de voordrachten over Indië hebben ondervonden en wijst op „Oost en West” als middel om van onze koloniën wat meer te weten te komen.

Kapt. Schoemaker uit Nijmegen treedt als bestrijder van Brousson op; hij is van meening dat wij den inlander zijn eigen taal moeten laten behouden, zijne adats waardeeren en hem niet in een Nederlander omzetten, doch bij de repliek blijkt het, dat ook de inleider in de eerste plaats het behoud van denzelfden weg verlangt, maar alleen verlangt, dat Nederlandsch de eerste en voornaamste vreemde taal zal zijn, welke de inlander, die zulks wensch, zal leeren spreken en schrijven, ook om hem bij zijn verdere ontwikkeling te dienen. Op den duur zal als een gevolg hiervan de Europeaan den inlander ook beter leeren begrijpen en waardeeren, want jammer genoeg leggen wij Nederlanders ons veel te weinig toe op het aanleeren van talen van onzen Indischen Archipel.

Professor Kern uit Leiden, die ten slotte aan het woord komt betuigt zijne instemming met hetgeen de heer C. B. gezegd heeft en verheugt zich over het hooren dezer reden op dit congres, omdat hij meent er op te moeten wijzen, dat niet alle zoogenaamde Indische specialiteiten den Inlander hebben leeren kennen en dat dit voor hen, die van Indië het ware willen te weten komen, natuurlijk een groot nadeel is. Hij is het geheel met de slotopvatting van den heer C. B. eens; wij moeten den inlander laten blijven wat hij is, Javaan, Maleier, Madoerees enz., maar wij moeten het aanleeren van onze taal als eerste vreemde taal in alle opzichten bevorderen. In de verre toekomst ligt zelfbestuur en als dat er komen zal, moet de nationaliteit behouden zijn gebleven.

Het bevorderen van het doen aanleeren onzer taal zal echter niet moeilijk vallen want zelfs op het ver verwijderde Soemba vroeg het hoofd der bevolking met aandrang aan den zendeling om hem Hollandsch te leeren.

Herhaald applaus van de vergadering gaf het bewijs van de groote belangstelling der hoorders en misschien ook hier en daar van instemming. — Aan dit laatste mag men echter niet te veel gewicht hechten, omdat het behandelde onderwerp voor de meeste der aanwezigen nieuw was.

Verzending O.-I. Mail.

VOOR DEN HAAG.

Amsterdam, Nederl.,	13 Sept.	27 Sept.	11.20 's av.
Rotterdam, Lloyd,	6 "	20 "	11.30 's av.
Genua, Nederland,	10 "	24 "	9.15 's av.
Marseille, Lloyd,	3 "	17 "	6.30 's av.
Marseille, Fr. dienst,	7 "	21 "	7.45 vm.
Brindisi, Eng. dienst,	13 "	27 "	1.— mid.
Napels, Duits. dienst,	15 "	29 "	12.— mid.

MAIL SURINAME.

Amsterdam, Nederl.,	14 Sept.	30 Sept.	11.20 's av.
Southampton, Eng.,	16 "	30 "	11.30 's av.

Suppl. verzending daags daarna 6.30 's av.; aansluiting niet altijd verzekerd.

St. Nazaire, Fr., 8 Sept. 8 Oct. 7.45 vm.

MAIL CURAÇAO.

Via Genua den 2n van elke maand, alleen op verzoek. Elken Dinsdag en Vrijdag 6.30 's av. via Southampton en Queenstown en New-York.

MAIL CONGO.

Antwerpen den 15n en den laatsten van elke maand 7.20 's av.
Lissabon den 3n en den 18n van elke maand 3.20 m.

MAIL CANARISCHE EILANDEN.

(Teneriffe.)
Liverpool. Elken Maandag 7.20 's av.
Southampton. Elken Vrijdag 7.20 's av.

ADVERTENTIËN.

Assurantie Maatschappij tegen Brandschade en op het Leven

DE NEDERLANDEN van 1845.

Kantoren: 's-Gravenhage, Keekplein, hoek Prinsessestraat. — Amsterdam, Spuijplein. — Rotterdam, Zuidblaak 24 (Bourgeois). — Brèdè, Prinsessekade. — Haarlem, Kruisweg 70 e. — Wageningen, Indè-Betouwstraat 8. — Groningen, Akerhof, hoek Akerkstraat. — Zutphen, Heelkade.

Hoofd-Directie te 's-Gravenhage: CAREL HENNY, Directeur; Mr. J. J. HENNY, Adj.-Directeur.

Kapitaal . . . . . f 4,000,000
Reserves uit 1900 1,377,900
Betaalde brandschaden tot uit 1900 21,625,000

Verzekering tegen **BRAND** en **INBRAAK** schade tegen vaste en zeer billijke Premieën, zonder Inleggen of Nabetalingen.

E. J. F. VAN DISSEL & ZONEN,
EINDHOVEN,
FABRIEK van
LINNEN TAFELGOEDEREN enz. enz.

Inrichting voor het maken, borduren en festoneeren.

SPOEDIGE AFLEVERING.

PRIJSCOURANTEN alsmede ruime keuze van **STALEN en MODELLEN,** worden op aanvraag franco toegezonden.

AGENTESSEN GEVRAAGD met relatien onder den gegooden stand.

J. H. v. Koessen,
KLEEDERMAKER,
Luthersche Burgwal 19, Den Haag.

Steeds voorradig een nieuwe sortering **Nouveauté's stoffen** waarvan de goederen tegen de navolgende prijzen geleverd worden:

Gekleed costume van af f	34 tot f	56
Jaquet	28	46
Veston	22	42
Demi-Saisons	16	30
Winterjassen	20	56

Goed passende coupe en solide bewerking.

Haagsche Assurantie-Compagnie
voor Brand enz. van 1805.
te 's-Gravenhage.
Kantoor Z. O. Buitensingel 245 b/h. Bezuidenh.

Directeuren:
W. F. MASTENBROEK en **C. W. VERSTEGE.**

Commissarissen:
Mr. W. K. F. P. Graaf van BYLANDT.
Mr. J. G. GLEICHMAN.
A. J. H. VAN KAPPEN.

AU BON MARCHÉ - MODES.
Dames- en Kinderhoeden,
Voiles, Tulle, Linten, Bloemen, Veeren.
Wagenstraat 58, Den Haag.

P. Jonker,
gediplom. muzikleeraar geeft grondig onderwijs in **Piano** en **Theorie.**
Tevens opleiding voor examens. Spreekuur Dinsdag en Vrijdag 2-3. Riouwstraat 122, den Haag.

Aste Rang Familie Pension
aangeboden, op deffigen stand, fraaie omgeving. Ruimeluchtige kamers. Uitstekende referentiën.
Adres «Nervi», Jan Pieterszoon Coenstraat 24, Den Haag.

Indische Families welke zich tijdelijk of voor vast in Nederland gaan vestigen, worden er in 't bijzonder op attent gemaakt, zich voor het **volledige** inrichten van huizen of **ge-deelten** daarvan te wenden tot de Firma

D. VREDENBURG & ZONEN,

Hofmeubelfabrikanten te Zutphen.

Alles wat op het gebied van meubeleering voorkomt, zoowel meubelen in elke verlangde stijl en houtsoort, als Gordijnen, Tapijten, Lino-leums, Bedgoed-Ornamenten, Keukeninrichtingen enz. wordt **tegen de strengst concurreerende prijzen geleverd.**

Reeds honderde Indische Families geheel geïnstalleerd waarvan vele attesten ter inzage.

Franco levering door geheel Nederland.

PLAATSING DER GOEDEREN wordt niet in rekening gebracht.

Schriftelijke garantie voor soliditeit.

PRIJSCOURANT en TEEKENINGEN worden op aanvraag franco toegezonden.

C. HOYNG,

Den Haag. -- Utrecht.

Geïllustreerde Prijscouranten worden gratis op aanvraag toegezonden.

ECHT CHINEESCHE THEE,

speciaal aanbevolen aan Indische familie's.

Stoomvaart-Maatschappij

„ROTTERDAMSCH LLOYD“

Maldienst tusschen Rotterdam en Nederlandsch-Indië in verbinding met de diensten der

Koninklijke Paketvaart-Maatschappij

	van Rotterdam.	van Marseille.	te Port-Said.	te Padang.	te Batavia.
Gedé	21 Sept.	3 Oct.	8 Oct.	27 Oct.	29 Oct.
Oengaran	5 Oct.	17 "	22 "	11 Nov.	13 Nov.
Sindoro	19 "	31 "	5 Nov.	25 "	27 "
Merapi	2 Nov.	14 Nov.	19 "	9 Dec.	11 Dec.
Salak	16 "	28 "	3 Dec.	23 "	25 "
				1902	1902
Lawoe	30 "	12 Dec.	17 "	6 Jan.	8 Jan.
Ardjoeno	14 Dec.	26 "	31 "	20 Jan.	22 Jan.
		1902	1902		
Soembing	28 "	9 Jan.	14 Jan.	3 Febr.	5 Febr.

* Dubbel schroefstoomschip. 1e klasse midscheeps. 2e klasse in de campagne.

De Hoofd-Agenten: Ruys & Co., Rotterdam.

De Agenten: Courier dit Dubekart & Co., Anna Paulownastraat 1d, 's-Hage.

G. KERNER & Co.

PRIJSCOURANT GRATIS en FRANCO.

Gebr. TEN HOUTEN, UTRECHT, DEN HAAG.

Compleete Meubeleering.

SPECIALITEIT IN Slaapkamer-Artikelen.

Soliede bewerking. Zeer billijke prijzen.

Magazijn „HET ANKER“

Veenestraat 49, Den Haag.

Indische Uitrustingen voor DAMES en HEEREN. in alle Prijzen.

Onder No. 10242 in Duitschland Patent-ambtelijk gewaarborgd.

REVERSIBLE HEERENOVERHEMD.

Door eenvoudige toepassing volgende voordeelen:

Het Hemd kan naar verkiezing voor of achter open gedragen worden, waardoor een bijzonder gemakkelijke behandeling in de wasch, vooral bij het strijken.

De halswijde is verstelbaar, kan tot 3 cm, wijder of nauwer gedragen worden, waardoor boorden van verschillende maten altijd goed passen en aangenaam zitten.

De borst is verstelbaar naar rechts en links over elkander te knopen, waardoor het Hemd langer rein blijft.

Het slechte passen van het Hemd en het spoedige insehuren der knoopsgaten wordt geheel voorkomen. De Hemden zijn met dubbel linnen borst-, hals- en handboordjes voorzien, met dubbele naden en versterkte knoopsgaten bewerkt.

Ieder Heer, die op elegante kleding aanspraak maakt, verlange franco toezending van:

1 Modeloverhemd à fl. 4.—, hetwelk bij niet voldoening binnen 8 dagen, zonder eenige vergoeding, teruggezonden kan worden.

Bij bestelling is opgave der gewone boordwijde voldoende.

SACHS & Co., Den Haag, Lange Poten 2-4, hoek Hofstraat.

Administratie-Kantoor „Insulinde“.

Volgestort Kapitaal f 100.000.—

Prinsengracht 1087, Amsterdam.

Belast zich met: Het Administreeeren en in bewaring nemen van fondsen en andere geldwaardige papieren. Het administreeeren van alle roerende en onroerende goederen. Het koopen en verkoopen van Effecten en het uitvoeren van alle Beurszaken. Het geven van rentevergoeding in Rekening-Courant. Het nemen van gelden à deposito en het nemen en geven van gelden op prolongatie. Het wisselen van vreemd bankpapier en muntspediën. Het verzilveren van coupons. Het syndicateeren en emitteeren van solide Maatschappijen.

Telegram-Adres: INSULA. De Directie,

A. C. ENGELBERTS. J. SCHEUER.

Correspondent voor 's-Gravenhage:

K. J. THOMAS, K. Emmakade 99.

Fabriek en Magazijnen „DE NIJVERHEID“

BREDA.

Behangerij, Meubelfabriek, Stoffeederij, Bedden- en Matrassenfabriek. Mart. Lefel-Oomen, Hofleverancier.

Concurreerendst adres voor compleete meubeleering. Enorme voorraad. Lage prijzen. Directe levering. Geïllustreerde prijs-catalogus Gratis en franco.

C. J. v. d. MEER, Waldeck-Pyrmontkade 11, 12a, 13, DEN HAAG.

HANDEL in Wijnen, Binnen- en Buitenslandsche Bieren, Minerale en Medicinale Bronwateren en Gedistilleerd.

SPECIALITEIT in Bordeaux-, Bourgogne-, Port-, Rijn- en Moezelwijnen. Champagne en Cognac.

Pianolessen.

Ondergeteekende zich in September vestigende in den Haag, houdt zich beleefd aanbevolen tot het geven van **Pianolessen**, zoowel aan eerstbegin-nenden als aan meer gevorderden, ook van **Emsemblelessen**.

HENRIETTE WOLTERS.

Informatiën te bekomen bij Mevr. E. KUNST - HEYNNEMAN, Weimarstraat 91, den Haag.

ERNEST CASSUTO

Tandarts,

PIETER BOTHSTRAAT No. 1,

BEZUIDENHOUT,

Den Haag.

SPREEKUR dagelijks van 1 tot 5.

TENTOONSTELLING

VAN

Indische Kunstnijverheid

in de Gothische Zaal te 's-Gravenhage,

tegenover het Koninklijk Paleis in het Noordeinde.

GR O E P III.

Indische Weefsels, Javaansche Batiks en Oud-Indische Meubels.

Geopend iederen dag van 10 ure v.m. tot 5 ure n.m.

Entree voor leden van OOST en WEST (persoonlijk) VRIJ.

Voor Niet-Leden:

DONDERDAGS 1 een Gulden.

ZONDAGS 25 cents (van 12—5 ure).

Alle andere dagen 50 cents.

De uitgebreide CATALOGUS kost aan de bezoekers der Tentoonstelling f 0.30, in den handel, buiten het lokaal gekocht f 0.50.

Fabriek „SIMANALAGI“ Den Haag.

KEPPLERSTRAAT 138—144.

Ingrediënten voor de INDISCHE RIJSTAFEL, als:

Samballans, Boemboc's, Atjars, Manisans, diverse Kruiden, Visch-Artikelen, diverse Keuken-gereedschappen.

Prima HOLLANDSCHE TAFELZUREN, Likeur „LALIDJIWO“

Diverse LIMONADE-SIROPEN.

BEHANDELING in EUROPA van ZIEKEN,

komende uit het heete klimaat,

DOOR

Dr. C. L. VAN DER BURG,

Eerlid der Vereeniging tot bevordering der Geneeskundige Wetenschappen in Ned.-Indië.

TWEDE DRUK, Prijs f 3.—.

Uitgave van

C. A. J. VAN DISHOECK, AMSTERDAM.

PRACHTIG

blijft 't haar bij alle weersgesteldheid door 't gebruik der

Amerikaansche Onduline

— Onschadelijk —

à 90 ct. de flacon verkrijgbaar bij:

JEAN MEIJER, Coiffeur, Passage 49—51, Den Haag. HAARVERFKAMMEN.

BANKETHAMMEN.

Spekslagerij

Firma J. J. M. PERMENTIER,

Korte Poten 25, Den Haag.

Gelardeerde Kalfslever.

OERVELAATWORST

Mutsjes Roekleesch

OSSENLONG.

Coöperatieve Vereeniging „DE WEKKER“

DEN HAAG.

Reform-Kleding en Huisarbeid.

JAPANSCH BLOEMEN-ARRANGEURS

50 en 70 ets.

L. LANGE, 23 Wagenstraat, 's-Gravenhage, TELEPHOON No. 659.

Sigaren in alle soorten en prijzen. Doelmatige verpakking voor de tropen. Specialiteit voor Export.